

1215
 1. *sint* que adversus hostes bellum gerant, ut supra dictum est de *bellis oblationis*, c. 50, v. 52. Certè Numà Pompilius nuntius de adventu hostium respondebat: *Ego sacrificabo*. Quòd si victorie irrationales certiores redderent Israelitas de auxilio Dei, quid *hostias rationales, viventes, et deo placentes*? quid fiducia multa exemplis? CAPUT XXXIIII. *1215*

1. *Ecce* in justitia regnabit rex, et principes in iudicio praeerunt.

2. *Et erit* vir sicut qui absconditur a vento, et celat se à tempestate, sicut rivi aquarum in siti, et umbra petrae prominentis in terra deserta.

3. *Non caligabunt* oculi videntium, et aures audientium diligenter auscultabunt.

4. *Et cor stultorum* intelliget scientiam, et lingua laborum velociter loquetur et planè.

5. *Non vocabitur* ultra is qui insipiens est, princeps; neque fraudulentus appellabitur major.

6. *Stultus enim* fatrà loquetur, et cor ejus facit iniquitatem, ut perficiat simulationem, et loquatur ad Dominum fraudulenter, et vacam faciat animam esurientis, et potum sitientis auferat.

7. *Fraudulenti vasa pessima* sunt: ipse enim cogitationes concinnavit ad perdendas vias in sermone mendaci, cum loqueretur pauper iudicium.

8. *Principes verò* ea quae digna sunt principe cogitabit, et ipse super duces stabit.

9. *Mulieres opulente*, surgite, et audite vocem meam: filiae confidentes, percipite auribus eloquium meum.

10. *Post dies enim* et annus, vos conturbabimini confidentes; consummata est enim vindemia, collectio ultra non veniet.

11. *Obstupescite, opulente*: conturbabimini, confidentes; exiite vos, et confundimini; accingite lumbos vestros.

12. *Super ubera* plangite, super regione desiderabili, super vinea fertili.

13. *Super humum populi mei* spinæ et vepres ascendent: quantum magis super omnes domos gaudii civitatis exultantis.

14. *Domus enim* dimissa est, multitudo urbis relicta est, tenebrae et palpatio factae sunt super speluncae usque in aeternum. Gaudium onagrorum, pasca gregum.

15. *Donec effundatur* super nos Spiritus de excelsis: et erit desertum in Carmel, et Carmel in saltum reputabitur.

16. *Et habitabit* in solitudine iudicium, et justitia in Carmel sedebit.

17. *Et erit opus* justitiae pax, et cultus justitiae silentium, et securitas usque in sempiternum.

18. *Et selebit* populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciae, et in requie opulenta.

19. *Grando autem* in descensione salutaris, et humilitate humiliabitur civitas.

20. *Beati qui seminatis* super omnes aquas, immitentes pedem bovis et asini

sacrificium illud iuge in Ecclesia, quo Unigenitum Deo Patri offerimus in animis nostris, non efficit? Quomodo ignem charitatis in pectoribus cordibus perpetuo ardente despiciat bonus Pater? Perdet, perdet, scio, hostes Ecclesiae, si ignis hic et fides non deficiat.

CHAPITRE XXXIIII.

1. Car il viendra un temps où le roi régnera dans la justice, et où les princes commanderont avec équité.

2. Et chacun sera comme dans un abri à couvert du vent, et dans une retraite contre la tempeste; le prince sera ce que sont les ruisseaux dans une terre aride, et ce qu'est l'ombre d'une roche avancée dans une terre déserte brûlée du soleil.

3. Les yeux de ceux qui verront ne seront point troublés, et les oreilles de ceux qui entendront écouteront avec attention;

4. Le cœur des incensés sera éclairé de l'intelligence, et la langue de ceux qui bégayent s'exprimera promptement et nettement.

5. L'imprudent ne sera plus appelé prince, ni le trompeur ne sera plus appelé grand.

6. Car l'imprudent dira des extravagances, et son cœur s'abandonnera à l'iniquité, pour achever le mal qu'il dissimulait, pour parler au Seigneur avec une langue double, pour réduire à l'extrémité l'âme du pauvre, et pour ôter l'eau à celui qui meurt de soif.

7. Les armes du trompeur sont malignes; car il s'étudie à trouver des inventions pour perdre les humbles par un discours plein de mensonge, lorsque le pauvre parle selon la justice.

8. Mais le prince aura des pensées dignes d'un prince, il conservera son autorité sur les chefs.

9. Femmes comblées de richesses, levez-vous, et entendez ma voix; filles, qui vous croyez si assurées, prêtez l'oreille à mes paroles.

10. Dans quelques jours, et dans une année, votre assurance se changera en un grand trouble, car on ne fera plus de vendanges dans les vignes, et on ne moissonnera plus.

11. Tremblez, ô femmes opulentes; allez, audacieuses; déposez-vous de vos ornements, couvrez-vous de confusion, revêtez-vous de sacs.

12. Pleurez vos enfants, votre terre qui était si abondante, et vos vignes qui ont été si fertiles.

13. Les ronces et les épines couvriront les champs de mon peuple; combien donc plus couvriront-elles toutes ces maisons de plaisir d'une ville plongée dans les délices!

14. Car ces palais seront abandonnés, cette ville si peuplée deviendra une solitude, ses cavernes seront couvertes pour jamais d'épaisses ténèbres. Les ânes sauvages s'y joueront, les troupeaux viendront y paître.

15. Jusqu'à ce que l'Esprit du Seigneur soit répandu sur nous du haut du ciel, et que le désert se change en un champ fertile, et le champ fertile en un bois sauvage.

16. L'équité habitera dans le désert, et la justice se reposera dans le champ fertile.

17. La paix sera l'ouvrage de la justice; la tranquillité et la pleine sécurité seront à jamais le fruit de la justice.

18. Et mon peuple se reposera dans la beauté de la paix, dans des tabernacles de confiance, et dans un repos plein d'abondance.

19. Mais la grêle tombera sur la forêt, et la ville sera profondément humiliée.

20. Vous serez alors comblés de richesses, et on vous dira: Vous êtes heureux, vous qui semez toutes les eaux, et qui envoyez paître le bœuf et l'âne, vous recueillerez des fruits en abondance.

1217
 1. *Ecce*. Brevissimo tempore post vastos Assyrios regnavit feliciter Ezechias; nempe per 15 annos. Post ejus autem mortem regnavit crudelissimus Manasses; ut verisimile sit, sicut per Assyrios hostes populi Dei delineatos diximus, ita prophetam quoque alia feliciora tempora, et alterum regem sanctiorem Ezechia, occisis populi Dei hostibus, regnante vidisse. Sed etsi hæc de toto ejus regni tempore dicta Manasses, nempe 29 annis, non tamen sufficiens videtur illa felicitas ut eam sic propheta decantaret. Ezechiam ergo ut typum, et regnum Filii Dei ut veritatem consideremus. In JUSTITIA, Hebr., ad justitiam. Sensus idem est quòd in hoc totus incumbet Ezechias ut justè regnum administraret. Ut unum quoque Hebraei nominibus cum *lamed* pro adverbis; ad securitatem, id est, securè; ad justitiam, id est, justè, etc. Et *principes eius*; ad verb.: *Et principibus ejus ad iudicium principatum administrabunt*. Quare suppleri potest, *dabitur ut*, nisi dicere velis *lamed* esse articulum nominativum. *Futuram quoque*, inquit, est ut principes ex animo justitiam amplectati *sunt rectè omnibus dicant*. Tales enim plerumque habemus principes ac magistratus qualem regem habuerimus. Quòd si rex pius sit ac justus, et non caret an magistratus justitiam colant, jam justus ipse dici non potest.

2. *ET ERIT VIR*. Nonnulli hic *virum* illum ipsum regem intelligunt; q. d.: *Et erit vir ille*, etc. Ego tamen more Hebræorum *isch* distributivè accipio, ut Hebræis infinitis aliis locis, quòd videlicet *quis ex principibus sit veluti*, etc. *Qui absconditur*. Vulgatus illud *isch*, id est, *quis*, ad *populum* retulit: et sensus in idem redit. Si enim *quis* è populo erit similis illi qui latibulum subit ingruente tempestate, ergo principes habet qui sint pro latibulis, etc. Ad verb.: *Et erit vir quasi latibulum*. Nam *caba*, quod in primà non legitur nisi in passivè neutrali significatione, est *occultari, abdi*, etc. Hinc nomen *macabe abditum, latibulum*; ut 1 Sam. 25, ubi Vulgatus in plur. *latibula* vertit: *Considerate omnia latibula ejus in quibus absconditur*. A VENTO, Hebr., *latibulum venti*, sicut quod sequitur, *abscondio imbris vel nimbi*. Ergo improbi comparantur, primò, vento impetuoso, deinde, imbris impetuose cadentibus, seu inundationi, tertio, siccitati, quarto, aesti. Ut enim quatuor hæc molesta sunt nobis, ita improbi, præsertim potentes, probis viris, maxime pauperibus, molestissimi sunt. Boni autem magistratus *latibulis, protectionibus, rivis* atque *umbrae* comparantur, quòd ab injuriis potentium infirmiores tententur dum jus cuique reddunt, neque aliud quàm justitiam attendunt. Tales plurimos quasi partu eedit Evangelium. Neque tam justos unquam magistratus peperit aut philosophia aut recta ratio aut Moisaica institutio quàm Evangelium, quod totum justitiam spirat. Sub Evangelio enim et in Christi regno est animorum sanctificatio ac justificatio multo augustior quàm unquam fuerit. At justitiam politicam quis, quomodo, melius cepit quàm qui justus est iam Don

fuerit? Cùm ergo regnum hujusmodi *latibulis* destitutum viderimus, ut non habeant pauperes ad quos confugiant, sed sit ac fano justitie percant, non ibi Christum regnare putemus. *PROHIBENTIS; caba*, gravem vel pondere, vel ditibus, vel dignitate ac honore significat; hic pro *ampla et ingenti* accipitur; fortè quòd sicut vulgò nos Lusitani nomen *honoris* pro magnitudine usurpamus, ita Hebræi *rapen* honoratum, id est, immanem, magnam, prominentem, appellant.

3. *NOX CALIGABUNT*. Sensus eleganter reddidit; ergo significationem verbi retinui: quòd tamen juxta variam constructionem variè quoque reddendum est. Supra 29, 40, et seq. diebus *oculos restringendos, et principes, qui visivos videbant*, etc. Oppositum hic promittit: nam sub Christe restaurata est visio et omnia bona; nec solum justos principes haberunt Christiani, sed et vigilantissimos pastores; qui que à Deo audiente populo nuntiabant; et populi aures quæ ab eis dicebantur diligenter auscultabant.

4. *STULTORUM*. Manifestum est verbum *mahar* esse idem quòd *festinavit*; *nimhar* etiàm propriè est *festinus*. Infra 55, Vulgatus *festinos corde* reddidit *pusillanimes*, ego puto hic rectè Vulgatum vertisse. Nam *stultorum* est precipitanter res aggredi, sententiam dicere; et hos vocasse Paulum *impetuosos*; 2 Tim. 3, *precipites*; unde ab hoc verbo est nomen geminatum quod *precipitatio* notat, Ps. 140. Nulli autem ad *pericipiendam scientiam* magis inepti sunt quam qui vel naturà vel vitio *precipites* sunt. Quod enim ad rectè pronuntiandum impedimentum facit *balbuties, blabulatio et hesitantia* lingue, hoc ad intelligendum facit *precipitantia*. Sapientia autem si cum eloquentià jungatur, dici non potest quanta efficiat in populis. Igitur ad enutulum felicitatis Christianorum hic promittuntur pastores et doctores et verbi Dei interpretes, quos creavit Dominus ex rudiibus gentibus, quibus scimus jam olim ditatum fuisse Ecclesiam, ut vides in Epistolis Pauli; sed neque modò desunt. *VELOCEITER LOQUETUR, ET PLANÈ*. Sensus doctè reddidit; ergo verbum verbo. Dicant mihi Judei quomodo hæc sub Ezechia vera fuerunt.

5. *IS QUI INSIPENS EST*. In Hebræo manifesta est oratio, quæ sic planè reddi potest, id exigente constructione verbi *cara cum lamed*: *Non amplius futuro impetoret nomen principis*: id est, nequam qui insipiens fuerit set fatuus in principum eligentur. Non quòd ibi in populo Christiano nunquam eveniat, sed quòd tanta futura esset in regno Christi sapientum multitudo ut nulla unquam necessitas congeret stultos et sensu vacuos, ratione et cerebro destitutos, in pastores seu spiritales reges eligere. *PAX* et *securitas*. Verbum *nadab*, id est, *spontaneus, liberaliter, munificus* fit, includit etiàm quendam hilaritatem seu alacritatem, et quodammodò heroicam magnificèntiam et largitatem. Unde est nomen *nadiv munificus, beneficus*, seu qui *animum habet heroicum ad benefa-*

ciendum; quod quia principum est proprium, hinc factum est ut passim pro principe usurpetur; Prov. 17. 19. Ps. 118. et Prov. 8. ubi Vulgatus reges et principes vertere solet; qui usus comprobatur ex Luc. 22. ut jam supra annotavi. Quare, ut ego quidem sentio, optime Vulgatus has voces reddidisse videtur. Neque de *cordido* aut *liberali* hic est sermo; neque contra adulationem hæc faciunt, sed potius ad felicitatem regni Christi propter sapientiam, veritatem atque justitiam, quibus præditos fore ecclesiasticos principes propheta significat. FRAUDELESTES, *kilai*, et paulo post *keli* est à verbo *kala*, *coecuit*, *prohibuit*, *conclusit*, etc. Hinc nomen quod *parcum* et *avarum* significat, qui ab aliis facultates suas prohibet, easque conducit, Vulgatus *fraudentum* dixit, quia avarorum sunt fraudes, ut mox dicitur v. 7. Juxta constructionem verò cum *lamed* sic apertè reddi posset: Neque parco imponitur nomen servatoris, seu opitulantis.

MAJOS, à verbo *iascha*, *opitulatus est*, *servavit*, est hoc nomen; sed, sicut dixi de nomine *nadib*, usum factum est ut *dignitatis* et *magistratus* nomen esset, Ezech. 23. *praefectum*, et *opitulatorem*, et Job. 54. Nam quod *liberalem* dicunt significare quidam rabbiini, unde illi habeant ostendunt. Certè apud Ezechielem et Job quod nomen sit *dignitatis* manifestum est. Ego principem seu praefectum libenter dicerem. Duo autem sunt vitia maxime cum officio principis pugnantia, fatnitas et avaritia; hæc à Christianis seu ecclesiasticis principibus aliena fore significat propheta, quandoquidem juxta Evangelium divitiarum contemptus in Ecclesiâ Dei vigere debet.

Vers. 6. — STULTUS ENIM. Quam indigni sint principatu et *fatuus* et *parcus* his duobus verbis ostendit, vel certè unde dignosci possint, videlicet ex *fructibus*. *Fatus loquetur*, id est, loqui solet, *fatuitatem*, id est, viliâ, inutili, nihilque pretii, gratiæ aut dignitatis habentia. FACIENS INQUITATEM. Dixi enim *concupiscentiam illam pravam nobis innotam* propriè significare. Qui verò *concupiscentiam* hanc et naturam corruptionem sequitur, in scelera omninò prolabitur. Sunt autem *fatui* quidam et *ignavi sapientes* ut *faciant malum*, hęc autem *facere* hæcervant: horum hæc ingenium depingit. Si verba quidem attendas, insipienter iudicabis; at in corde machinatur ut quod concupiscit exsequatur, atque ad hoc *facit*, ut mox sequitur, *simulationem*; sic enim loquuntur Hebraei: Hypocrite, inquit, sunt, et qui velint in corde occultare; neque pulet eos *Impiè* de Deo loqui, illi pene oscitantiam, ignorantiam seu inadvertentiam impè adscribit: ut enim liberè que velint agant, Deum

nostra non considerare dicunt. Hinc fit ut audeant *aurienti* cibum, et *sitienti* potum auferre. ET LOQUATUR AB DOMINO, vel potius de *Sclera*, Ea enim, sed interdum vis et *vel lamed* Hebraeis, ut jam supra annotavi.

Vers. 7. — FRAUDELESTES, *parci*, vel *avar*, ut jam dixi, *YASA*. Paronomasia est in Hebraeo, *chelai*, *cheilan*, *parcus*, *vasa ejus*, id est, *parci vasa*, etc. Jam ingenium *fatuum* exposuit, nunc ad *avaros* transit; quos tamen in criminibus similes videtis. Sunt autem qui per *vasa* arma intelligant, Nam vox *keli* generaliter omne instrumentum ad quoscunque usus significat. Et ita hoc nomine *vasis* usi sunt Apostoli Act. 9. et Rom. 9. Quamquam differentialiam faciant inter *vas* ad excipiendum paratum, quod *arsis* vocant, et inter *vas* quodcumque ad usum domesticum pertinentis, quod *ovis*; appellant: utrumque tamen genus Hebraei *keli* vocant. Et quidem Latini veteristorum omnis suppellex *vasa* dicebatur, ut Hebraeis. Hic ergo non pro *armis*, tantum, sed pro universâ *suppellectili* accipere possumus; q. d.: *Nihil domi habet avarus quod bonum sit; quidquid habet, quidquid loquitur, se cogitat, malum est*. Quia tamen nomen Hebraeis in plurali formâ femininâ *keliot* pro *rebus* accipitur, qui sunt *vasa* seminis et generacionis instrumenta, Levit. 3. etc., transmittiturque non raro pro *cupiditatibus* et *affectedibus carnis*, quod sedes sint affectuum, Ps. 7. Jer. 11. etc., non admodum durum fuerit pro *affectedibus* hoc loco accipere; nam sequitur: *Iste enim cogitationes*, etc. Eleganter Vulgatus Hebraea expressit: *tauta* enim est proprie *sterere*, ut jam supè dixi. Quia verò consilium est stratum seu basis actionum, verbo *consulendi* reddi solet. Hic autem regis nomen *zimoth*, id est, *cogitationes*, quòd sicut verbum *zamal* plerumque in malum accipitur, ita nomen ferè semper *pravam cogitationem* notat, et nomine *sceleris* reddi potest, sicut reddidit Vulgatus, Levit. 20. et alibi sæpius. An *rebus*, vel *super perdendis*, id est, *de perdentis*. De temporibus quoque verborum ne sis sollicitus; mores enim eum describit, sive in præterito, sive in futuro offerat, per præsens reddi debent, Cui loquentur Hebr. in loquendo, et Vulgatus omisit *tau*, quod superfluum videbatur; et *dixi loquitur* egeus iudicium, id est, etiam cum justa est egeorum causa, avarus mendaciis eos subvertere cogitur.

Vers. 8. — PRINCIPES VERÒ. Rectè Vulgatus *tau* pro adversativa particula accepit. Mores ergo ejus qui ad principatum natus videtur breviter depergit. EA QUÆ SÛT DIXI PRINCIPIS. Sicut Vulgatus doctè nomen *magnifici* pro *principe* accepit, ita et nomen *magnificentiarum* pro *ita que digna sunt principe*. Nos, si liceret, diceremus *regalitates*; et hoc nomen opponit *fatuitatibus*, *concupiscentiis*, *simulationibus*, *blasphemis*, et *cradelitatibus ignavorum seu fatuorum*, atque etiam *sceleratis vasis* et *consiliis*, *injustitiis* etque *menacis avorum*. Qui enim ad imperium aptus est, nihil horum cogitat, sed ab his omnibus maxime alienus, *regalia* et *digna rege et consultat* et

loquitur. Nam, ut supra ex Prov. 17. adduxi, *non decet principem verbis fallaciis*, sed potius *excellentiis*. Vide supra v. 6. Scire potes, Nomen quod in hoc versu Vulgatus per circumloquium reddidit, *ea que sunt digna principe*, hinc jam duces vertit. Est autem *nadib* nomen adjectivum masc. *magnificus*, et substantivè, ut dixi, pro *principe* accipitur; *nadib* verò est ejus femininum; quod habes Ps. 51: *Spiritus magnificus sustentet me*; cuius hic bis habes plurale, *magnificis*, seu *magnificentias*; *has cogitat* seu *secum consultat* versat, et *super ipsis consistit* seu *stat*. Estque eadem forma loquendi quâ D. Paulus utitur, *in his esto*, id est, firmus permane, et ab his ne discedas, sed his insiste, et studiosè persequare. Ergo *principis super his que digna sunt principe stat*, *regalia* et *magnifica* mores atque dies animo versat, quomam pacto omnibus prosit, nemini noceat, justitiam colat, pacem conservet, felicitatem populis afferat. Hujusmodi plurimus edidit olim Christianismus. Tales reges et rectores efficit Spiritus Christi supremi illius pastores pastorum. Neque anquàm decrunt in populo christiano hujusmodi virtutibus instructi, quos populus christianus sibi eligere in rege atque pastores possit. Neque enim hoc loco propheta tam quæ futura essent in Christi regno prodicere instituit quàm quæ fieri possent si homines sibi rectè vellent consulere. Quâ loquendi formâ eleganter etiam mores principum qui tunc populum gubernabant, quasi aliud genus, præstrinxit.

Vers. 9. — Quemadmodum priusquam Judei prosperas res sub Ezechia experiretur, per Assyrios multa passi sunt; ita priusquam per Christum nobis adventent universa bona quibus fruimur (de quibus nonnihil jam in hoc capite dictum est, ac mox plura dicentur), plurima à peccato et inimico diabolo passi sunt homines: imò priusquam Ecclesiâ Christi pacem haberet, ingentes calamitates passa est, et totus Israel atque Jerusalem vastata fuit, post que reversione nona Jerusalem, etc. Quæ igitur passi sunt narret: quæ nos tanquam tyram, attendamus. Licet autem hæc in re cœcutiant Judæi, et rabbiini in expositione hujus loci, quòd fide et luce careant, non sibi constant, nos tamen hæc interpretandi rationem germanam esse non dubitantes, neque illos, neque qui ex nostris judicant, imorabimur. MULTUM ENIM. Familiare est Scripturæ et aliis quoque nationibus nomine *feminarum* oppida ac civitates appellare. Orientis, *schaanan quietum* ac *tranquillum* esse significat Jer. 3. et 48. et Job. 5. Inde nomen eademdem litterarum *tranquillus, quietus*, et per metalepsin *securus, dissolvens*, eò quòd tranquillitas homines reddat securus atque insolentes. Ego hic pro *insolentibus* accēpi, cum possem pro *tranquillis* accipere, ut mox v. 11. Non sunt autem *tranquilli* nisi qui non indigent, idè Vulgatus *opulentas* reddidit. Stagner. Utuntur Hebraei, ut jam adnotavi, imperativis nonnullorum verborum pro particulis adhortativis, quando enim aliis verbis immediatè construntur. Cum in prophetis magna de Christo speraret Judæi (qua-

lia sunt ea que in hoc capite processerunt), etiam post occisum (Donighm et in civitatibus suis tranquilli et insolentes vitam agerent, et omnia secundùm carnem adimplenda putarent), excitantur hinc à Propheta ut quæ sibi imminerent mala attentarent. Non tamen historiam sui temporis prætermitterit, sed ut quæ postea evenissent prætermittat.

Vers. 10. — POST DIES ET ANNI. Ad verbis, *dies super annum*, id est, post annum et aliquò dies: Ita enim indefinitè accipitur nomen *tamini*, præsentim cum nominibus temporis, *annis, mensis*, etc.; ut Jud. 19: *Fuit ibi dies quatuor. mensis*; et 1 Sam. 27: *Dies et quatuor. menses*, etc. Croiderim autem ab hęc prophetiã usque ad adventum Assyriorum, qui universam Judæam depopulati sunt, intercessisse annum et aliquò dies. Contra verò. Et si verbum de aliis *commutationibus* etiam dici solet, de *meta* tamèn ac *trepidatione* eròdo esse sermonem; cui opponitur *faciata*, *confidentis*, seu *botocoth*. ENIM. *hi* potest accipi pro *quodammodo*; ut tempus designet conturbationis, quato videret *desiderit vindictam* et *collectio frugum*. Vel est rationalis particula, quasi quò futuum erat post annum et dies, jam adesse more propheticè significet. Non est autem levis *trepidationis* seu *conturbationis* causi in oppidis et civitatibus; quando hostes stantes segetes devastant ac vineas succedunt, etc.

Vers. 11. — OULENTIA. Hic tranquillitas reddidit; quia verbum *carar*, *commotionem* manifestam potat corporis, vel animi, vel utriusque simul; supra cap. 19. et infra 66. estque contrarium *quæta* atque *tranquillitatis*. Vide supra vers. 9. CONTRARIUM. Hòc verbum et que sequuntur in Hebræo in infinitivo sunt; quo et nos Latini utimur quando ob indignitatem vel atrocitatem rei brevitatè studemus; *Eia exi, fere, ejulare*, etc., q. dicamus: Non alterius rei aut negotii tempus est; ita hoc loco, *trepidate*, *tranquillate*; instat enim tempus quo nihil aliud videbitur quam *conturbatio, exspoliatio, demudatio, et sacra cuncta super lambris*. Nam et pro nominibus, si velis, potes accipere infinitivos. De ipsis autem vocibus in superioriibus dictum est. Vulgatus verò dixit pro *vadari; confundi*, quia ipsa nudatio turpis est, adè ut à verbo *vadantia* derivatis nominibus, id significandas res turpes et verendas passim utatur Scriptura.

Vers. 12. — SUPER UBERA. Credo *ubera* hic figuratè pro *lactationis ac liberis* accipi. Nam multam prolem vocat Scripturâ *benedictiones uberum et uteri*, Gen. 49. qui opponitur *vulva sterilis* et *ubera arida*, Ose 9. RECENSUS. *Agros desidprii* vocat hebraismus fertiles, et qui desideris satisfaciunt atque respondent, et quos habitatores magnificiant, etc.

Vers. 13. — SPINA ET VERRE. Cum non coluntur agri, ipsa tellus germinat sentos et spinas; et verbum *alah* Hebraeis etiam tribuitur hoc quæ terra producuntur. Potesis quoque ad hos versos referre; sed ego malo de *spinis* intelligere, quæ solitudinem atque vastationem significant (quam mox explicabit) quas

dicat pulchras domos, et quæ ad delicias in Jerusalem fabricatae erant, invasuras. Quod certe tempore Ezechiae non contigit: ut videas prophetam, cum haec tibi ab historia non recessisset, voluisse nobis significare quod aliam Judææ vastationem praevideret, eam videlicet quæ peccatum invexit, et eam quæ per Romanos contigit: ut spiritalem quoque restaurationem intelligeremus, de qua statim verba faciet. QUANTO MAGIS, *hi*. Multiplex usus est et varius hujus dictionis Hebraeis; et nonnunquam esse adversam partem nemo Hebraicè doctus dubitabit, quoniam imò sive cum *im*, sive sine eo. Et hujusmodi acceptio hoc in loco mihi plus arrisit, q. d.: Nihil mirum quod *super agros* exerescent sentes; nam et *super palatia* divitum in civitate quæ *continuis gaudiis et festiuitatibus perstrepti* (quod nemo antea credidisset) *ascendunt spinæ et vepres*, etc. Atque hæc est causa cur plangere deberent universæ civitates, ut ad hunc locum respexisse videri possit Dominus quando ad se plangentis leminas conversus, dixit, ut *super semetipsas fletent et super filios suos*; nam *venturi essent dies in quibus dicent, beata steriles, et ubera quæ non lactaverunt*. Annon hoc est *flere super ubera*? Annon aridum lignum erant Judæi, et civitas et omnes domus eorum? *quod si in viridi illa fiebant, quid sperare deberent ligna arida?* DOMOS GAUDI. Possumus juxta historiam dicere quod licet Assyrii civitatem non expugnârent, domos tamen gaudii quas cives Jerosolymitani extra muros habebant vastârunt, etc. Sed priorem expositionem videtur sequentia confirmare.

VERS. 14. — DOMUS. Vel palatium. Nam ab altitudine Hebraeis dicitur, et collectivè accipitur. Explicata autem videtur pluribus verbis quod dixerat, *spinæ orituræ in domibus gaudii*, etc. *Deserentur*, inquit, *palatia, et urbis frequentia et strepitus cessabit*. Desertas autem domos et vicus quos dubitet quin urticae occupent? Videt hæc nequaquam Ezechiae temporibus convenire? Quod si de vastatione quæ facta est per Babylonios intelligas, præter hoc quod superiora non conveniunt, versus quoque sequens id nequaquam pati videtur. Nam quoniam pacto verum erit quod *effuso Domini Spiritu desertum versum fuerit in Carmel, et Carmel in silvæum*? Nam verba hæc, ut ex loco cap. 29, 17, apparet, et horum penam et illorum felicitatem notant. Ergo quam supra posuimus interpretatio tenenda est. Vide supra vers. 9. DIMISSA. Verbum Hebraicum tam in bonam quam in malam partem accipitur, sed plerumque in malam, sicut et verbum *osab* quod mox sequitur, ut Psal. 22: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* pro quo Chaldaeus *schabachani*, quo usus est Christus Dominus in cruce, et Evangelistæ ita collocârunt ut sciat qui hebraicè ignorat, legendum esse *Sebachthani*. TENEBRÆ. De voce *ophel* magna est varietas et controversia. Mihi quod quidam vir doctus annotatum reliquit magis placuit, nempe quod esset *locus inter scopulos quem montes, angustus transitus seu meatus arcus, per quem contendere oportet*; et quia hujusmodi loca

apta erant quibus hostium incursiones arcerentur, turres seu arces superextruebant ut in illis collocarentur presidia. Græci ejusmodi loca *μακ*; vocant; Latini *fauces*, Hispani *puerto*. Fit autem durum in Scripturâ sacrâ celeberrimum mentio; quarum una fuit Jerosolymis inter arcem et templum, ubi extractam arcem Nathineæ tanquam presidium ternerunt, ne vel hostibus vel grassatoribus pareret ad arcem regiam aditus sive irruptio. Et appellationem videtur habere quod in *abditio* et *latentiore loco esset et quodam recessu*; proinde quidam Hebræorum per *ophel*, alii per *aphel* exposuerunt, quorum utrumque *obscuritatem seu caliginem* significat, et hos secutus est hoc loco Vulgatus. Neque dubium quin ut litteris ita quoque significatione affinia sint; Græci quoque non longè abluant. Et quidem Mich. 4: *Et tu, turris gregis Ophel silvæ Sion usque ad te veniet; Septuaginta: Turris squallida; Vulgatus: Nebulosa, desertum*. At 2 Par. 27: *In muro Ophel, ædificavit multa*; et 35: *Post hæc ædificavit murum exteriorem circa civitatem David ad occidentem Gichon in valle, ubi venit ad portam Piscium et circumdedit Ophel, et exaltavit illum valde*. Tam Græcum quam Vulgatus *Ophel* reliquerunt. Ex quibus locis et Neh. 3, et 41, clarum videtur *ophel* nomen esse loci seu arcis. Porrò altera fuit in finibus Israël et Syriæ, de qua 2 Reg. 5: *Cum venisset in Ophel, ac cepit de mani eorum*; pro quo Chald.: *Et ascendit ad locum absconditum*, ubi Kimhi dicit significare *locum excelsum in quo sit extractum aliquod ædificium*. PATRIUM. Vulgatus ut aliquid cognatum tenebris poneret, palpationem reddidit. Est enim *bacan* probare, examinare, etc. Unde *bahan*, id est, *probatio*, supra 28, et *bahan*, id est, *vallum seu munio*, quo probata est contra oppugnationem obsidentium. Loca itaque munita credo significari his duobus nominibus; in quibus dies noctesque erant militum stationes; in quibus solent usque ad finem obsidionis perdurare aliqui, ut saltem æquis nonnullis conditionibus acceptis tuto abire possint. Hæc igitur in *spelunca seu caverna redacta* dicens, quis nemo incolit præter feras et aves ferales, et quas adire metus est, et ingredientiæ horror invadit, omnimodam quietem Jerosolymitanæ vastationem significavit; quod mox exponens ait, *Carmel in silvæum*, etc. Nam *pharâh* (quem passim *onagrum* vertunt; est autem onager asinus silvestris, quem doctus quidam Hebræus *zebra* vocat; quod animal nostro tempore ab Indiâ allatum vidimus) in genere *feras* significat, et à *facunditate* appellationem habet (plures enim quam domestica animalia foetus edunt), à verbo *pharâh*. Illud vero *usque in sempiternum*, vel *secundum*, longum tempus designat. Quod si ex hæc voce volunt Judæi probare legem nunquam abolendam, quod in lege sæpè dicitur *legitimum sempiternum*, etc., vident quid sibi hoc loco velit *Jerosolymam desertam futuram in sempiternum*. Certè quæ sequuntur terminum significare videntur; quod facit ut alteram illam vastationem invisibilem hoc quoque loco recolamus.

VERS. 15. — DONEC EFFUNDATUR. Hic videt vastationem

tionem tam ingenti et diuturnæ quasi pro termino præfixa *effusione Spiritus de celo*; hic est enim qui omnia vitæ atque restaurat. Nam exhalatur ut visceribus Patris, qui *habet vitam in semetipso*, et Filii, cui *dedit Pater habere vitam in semetipso*. Est ergo *Spiritus vita*, quo totus ornatu mundi constituit; quem si auferat a mundo Deus, omnia deficiunt; quem si rursum emittat, recreantur omnia, et renovatur orbis facies, ut est apud Davidem. Hic *spinæ et vepres à palatiis auferat, feras abigit, frequentiam et strepitum civitatibus* restituit, multitudine restaurat; denique tamdiu durat desolatio, donec effundatur *Spiritus de excelsis*. Nam quod Judæi dicunt *effusionem Spiritus nihil aliud esse quam divinam voluntatem*, id est, *tamdiu durabit quousque velit Dominus*, est Scripturas pervertere, quæ non sic consueverunt loqui. Nos autem ex apostolicis scriptis habemus quod quando spiritalem desolationem, quæ in mundo obtinuerat, Dominus restaurare voluit, Spiritum hunc in nos effudit, ut narrat Lucas in Actis; ut ad hunc Isaiæ locum respexisse Paulus videatur cum diceret de Spiritu sancto, quem effudit in nos abundè. ET ERIT DESERTUM, etc. Expectaret carnalis Judæus ut diceret propheta, et civitas reedificabitur, et frequentia populû restituetur, etc., pro his *deserta in fertilitatem vertenda* dicit; quæ ne ad se pertinere secundum carnem Judæi putarent, addit *Charmel in silvæum convertendam*. Spiritus ergo de celo missus inopes et infecundas gentes et omnium spiritualium bonorum vacuum ditavit, fecundavit et, juxta canticum matris Domini, *implevit bonis*; quo quidem tempore Israelitæ secundum carnem, qui se *divites* existimabant, dimissi sunt *inanes*, et fertilis ille *Charmel in silvæum redactus* est et habitationem ferarum, et quæ *videbantur habere*, ut alio loco dicit Evangelium, *ab eis ablata sunt*. Quæ est ergo isthæc restauratio Jerosolymorum? quis, inquit, terminus iste desolationis, si in silvæum reputatur? Quo pacto verum est quod *tamdiu esset gaudium ferarum quousque effunderetur Spiritus*? est *Spiritus*, ut vos dicitis, *effusus est*, et nos in deserto sumus? Quid hæc nobis objiciunt? Prophætæ objiciant, qui terminum desolationis *effusionem Spiritus præfixit, effuso verò Spiritu Charmel in silvæum vertendum* affirmavit. Intelligant ergo spiritalem esse restorationem; et jam cum Dominus advenit, eos vastatos, ac desolatam reperisset Judæam, et spiritaliter restaurasse mundum; quinimò, ut à lapidibus et lignis et visibilibus muris et plateis animos eorum avelleret, voluisse ut funditus everteretur illa visibilis Jerosolyma, ut Spiritu sancto restaurari volentes de terrenâ Jerusalem parùm curarent, atque sic *ex deserto* cum gentibus in *Charmel converterentur*. Quod si adhuc protrivire velint, et hic hostes nomine *Charmel*, se autem nomine *deserti* intelligendos, videant hæc ipsa verba supra cap. 29, 17, ubi de Judæis dicta manifestum est, qui *Deum colebant labijs*, etc.

VERS. 16. — ET HABITABIT IN SOLITUDINE, id est, in illis qui olim erant *desertum ac solitudo*. IN CHARMEL,

in novo videlicet *Charmel*, qui olim erat *aertertum*, et jam sunt *agri benedictionis*. Hæc est nova Jerusalem, in qua vides pro *palatiis et domibus gaudii* redire *justitiam ac judicium*. Hæc sunt *palatia*, hæc *turres* novæ Jerusalem; in his vicis et plateis solomundo *gaudium* est. *His munitionibus* satis se tutos servum Dei semper crediderunt; et quia hæc nemo unquam expugnare, nemo ab Ecclesiâ ejicere poterit, ipsa est *civitas justitiæ ac sancta*. Quod autem *justitia* et *judicium* significat, jam supra non semel dictum est.

VERS. 17. — OPUS JUSTITIÆ, *maasch, factum, factura* et, qui post actionem manet, *effectus*. Hic ergo vides *pacem ex justitiâ* oriri. Nominem autem *pacis*, ut supra dictum est, salutem, prosperitatem, incoluntatem et omnimodam felicitatem intelligent Hebræi. Et hinc accepisse videtur Paulus illud Rom. 5, 1: *Justificati ex fide pacem habemus erga Deum*; nam et hic sequitur: *CULTUS JUSTITIÆ QUIES ET FIDUCIA*, id est, *cultus, servitium seu obsequium ad justitiam consequendam* est nos nostraque omnia Deo committere tanquam Patri amatissimo, cui fidem dedimus, quem pro Deo acceptimus; cui obtemperare, cujus legem servare ex animo promissimus; quique nos in fidem suam susceperit; quibus etiam, nisi inobedientes esse vellemus, se nunquam defuturum vicissim pollicitus est. Hæc omnia includit fides Paulina, cui *justitiam* tribuit ipse. Neque ex hoc loco nudam ac jejunam quorundam hæreticorum fidem stabiliri putet; addidit autem *quem sine quiescere* (nam infinitus est pro nomine), quod sine *habitatione*, imò securam ac firmam veliti esse fidem nostram. Quod si urgere velint Lutherani nihil aliud hic dici quam quod *justitia pacem pariat, quæta autem et securâ fiducia justitiæ sit cultus*, neque quidquam aliud addendum esse, respondere poterimus: Non negare Catholicos fiduciam firmam in Deum habendam semper esse, et quod actu hujusmodi Deus colatur, aut quod actus hic *fiduciam cultus sit justitiæ* et ad justitiam necessarius; sed actu isto tantum constare justificationem planè negamus. Neque enim prophætæ aut Apostoli omnia ubique dicunt. Annon *remitti nobis peccata* dicit in Evangelio Dominus, *si et nos remiserimus debitoribus nostris errata ipsorum*? Ergo justificationem et remissionem peccatorum *condonatione debitorum* definitivum? Quid de elemosynis et aliis dicemus? Adde quod verba hæc apud prophetam non magis innunt quod qui securè fidei justitiam consequatur, quam quod qui justus est in tranquillis et securus sit; imò hoc potius significari dicent lingue Hebrææ perit. Et hoc confirmant versus sequentes. Videtur enim effectus *justitiæ* describere, *quæ in solitudine, ac, habitata erat*; ut quod in priori membro dictum est, et secundo repetitur: *Opus justitiæ erit pax; et cultus justitiæ*, id est, quem isti exhibebunt, vel *servitium*, quod servitium justitæ, et ad quod à justitiâ, quam intus habent per Spiritum sanctum qui ipsis datus est inclinatur, esse *quiescere et fidere*; ut sit quod alibi dicitur: *Sperate in Deum seculis æternis*. Nam cum Paulo *propter hoc affliguntur qua*

